

Utsnitt ur forskningsarkivarie Ingrid Åkessons artikel 'Nu sjunga de ej så vackra och sorgliga melodier som förr'. Något om de folkliga koralernas sångare, repertoar och melodier.' I: *Gamla psalmmelodier. En bok om folkliga koraler, insamling och forskning* red. Mathias Boström et al. 2004, Svenskt visarkiv, s. 105-121.

Katarina Utas var född 1854 och dog vid mitten av 1930-talet. Hon beskrivs av Olof Andersson som en skicklig, säker och minnesgod sångerska. Hon hade lärt sig de gamla psalmmelodierna av sin mor och av sin farbror, klockaren Hendrik Kotz. Klockarsysslan hade gått i arv i hennes släkt ända sedan Dagötiden, alltså före utvandringen/förvisningen till Ukraina på 1780-talet. Hon hade fortsatt att tillsammans med andra bybor sjunga de gamla melodierna i hemmet bredvid Wallins/Haeffners psalmer, som infördes i kyrkan tillsammans med orgeln på 1880-talet. Katarina Utas "hade aldrig riktigt kunnat förlika sig med de enkla och oftast främmande tonerna", det vill säga de haeffnerska melodierna, berättar Andersson och citerar på samma ställe hennes eget uttalande att "nu sjunga de ej så vackra och sorgliga melodier som förr"¹. Här formulerar Katarina Utas ett medvetet estetiskt ideal för psalmsången: vackra, utsmyckade melodier på ett musikaliskt språk som lätt kan uttrycka sorg – eller kanske uttrycka känslor överhuvudtaget. Majoriteten av hennes melodier är också mollartade i sin tonalitet, liksom är fallet inom hela det estlandssvenska området.

Katarina hade med sig en stor del av den äldre traditionen vid flytten till Sverige 1929. Innan hon lämnade Gammalsvenskby grävde hon ner en av sina gamla psalmböcker i makens grav – något som verkar ha varit relativt vanligt där. Psalmboken och psalmsången hade stark laddning. Ett stort antal av hennes koraler blev upptecknade redan i förläggningen i Jönköping, där gammalsvenskbyborna samlades. Både Olof Andersson, Nils Stålberg och Karl Sporr tecknade ned ett antal av hennes koraler. De inspelningar som Stålberg gjorde på fonograf har tyvärr visat sig vara i mycket dåligt skick.

Efter ett par år i Sverige flyttade Katarina vidare till Kanada, där hon hade en dotter. Om hennes sång säger Andersson:

"Katarina hade en fyllig, klar och välljudande stämma, med tämligen högt röstläge. Hon var mycket musikalisk och kunde utan olägenhet avbryta sången under uppteckningsarbetet och åter ta vid på rätt ton. Hennes minne var osvikligt, evad det gällde melodier eller texter; de senare återgav hon utan hjälp av boken."
(Andersson 1945:22)

Denna 75-åriga kvinna var alltså fortfarande i sin krafts dagar. Hon sjöng texter dels ur den wallinska psalmboken från 1819 och dels ur 1695 års psalmbok, inklusive en upplaga av den så kallade Revalpsalmboken (Reval är ett äldre namn på Tallinn). Olof Andersson gjorde över 40 uppteckningar ur Katarina Utas repertoar, Nils Stålberg nästan lika många (tretton psalmer är gemensamma). Många av dem har anknytning till husandakten (morgon-, afton- och måltidspsalmer). Begravningspsalmer är också vanliga, liksom jul- och påskanknutna psalmer. Ett par av de mest spridda psalmtexterna finns med i hennes repertoar, till exempel *I himmelen, i himmelen*, men också ett par som hon är så gott som ensam om, till exempel *O kärleksrike Gud*. En av de koraler som har blivit mest populära bland dagen sångare är en variant av *Den blomstertid nu kommer* sjungen på en utsmyckad variant av den melodi som i 1697 års koralebok anges till psalmen *Mig gör stor lust och glädje den ljuva sommartid* (notex. 1).

---

¹ Andersson 1945:22

Den blom-ster - tid nu kom - mer Med lust och fäg - ring stor:
 Nu nal - kas lju - va som - mar, Då gräs och ör - ter gror;
 Den bli - da sol upp - vär - mer Allt, vad har va - rit dött: Då
 hon oss skri - der när - mer, Blir det på ny - o fött.

* Denna ton togs ungefär mitt emellan *a* och *aiss* och borde rätteligen, med hänsyn till föregående

ton, som är *aiss*, skrivas: eller:

Melodien sjöngs även till G. ps. 412: ”Mig gör stor lust och glädje.”

Notex. 1. Ur Andersson, Folkliga svenska koralmelodier från Gammalsvenskby och Estland.

Utsmyckningarna i melodin kallade Katarina för krokar eller länkar. Somliga av hennes koraler är relativt enkla och syllabiska med en ton per stavelse utan så mycket krokar, medan andra är rikt utsmyckade med åttondelsfigurer och trioler. Skillnaderna kan bero på vem hon hade lärt respektive koral av, och hur den personen sjöng. I sitt musikaliska arv efter dels modern och dels farbrodern förvaltar hon ju två olika släkttraditioner. Tyvärr vet vi ingenting om hur de sjöng eller om de i sin tur hade olika typer av melodiutformning i sina repertoarer – något som dock verkar troligt.

Uppteckningarna återger också en hel del småtoner i form av för- och efterslag. Det tycks också som om Katarina rörde sig ledigt i ett för folkliga sångare relativt stort register. Jag har i annat sammanhang jämfört några av hennes melodivarianter med Anders Hoas varianter av samma koral (också han från Gammalsvenskby) – deras dokumenterade repertoarer överlappar varandra delvis. Katarinas varianter utökar då ofta tonförrådet på höjden jämfört med Hoas, och ibland flyttar hon upp hela fraser i ett högre läge.²

Katarina Utas melodier är på många sätt karakteristiska för den tonalitet som präglar folklig koralsång som helhet, dvs. ofta mollartat modus där en eller flera tonplatser i skalan intonas högre eller lägre än i dur- och mollskalor (inledningston, kvart, sext, septima). Ett utmärkande drag hos henne är att hon särskilt ofta intonerar kvarten högt, det vill säga som överstigande kvart eller som en så kallad mikroton mellan ren och överstigande. Eftersom samma koral ibland finns dokumenterad av både Andersson och Ståhlberg kan man se att hon tycks ha varierat intonationen av denna tonplats vid olika framförandetillfällen.³ Om man studerar hela mängden uppteckningar efter henne (totalt ett 60-tal) är det dock tydligt att högt/halvhögt intonerad kvart förekommer i nästan

² Åkesson 2000:35

³ *ibid.*

två tredjedelar av hennes koraler. Hos Anders och Maria Hoas, också från Gammalsvenskby, finns fenomenet i ca en fjärdedel av melodierna, så det är säkert fråga om ett medvetet val.⁴

De variabla tonplatserna, och särskilt kvarten, sätter en speciell färg på melodiken. Det är troligen detta som brukar uppfattas som exotiskt, österländskt och så vidare av många lyssnare. Effekten uppstår till exempel genom att melodin i vissa partier kretsar kring kvarten med små tonsteg som främst består av små och stora (eller halvstora, neutrala) sekunder och terser. Ett exempel är koralen *Nu är en dag framliden* (notex. 2), särskilt fras 5 och 6, tredje notraden.

Musical score for the hymn "Nu är en dag framliden". It consists of four staves of music in G major, 4/4 time. The lyrics are: "Nu är en dag fram - li - den, Och natt till - stun - dar visst. Från oss är so - len skri - den, Bliv när oss, Je - su Krist! För - län en sta - dig tro Och städ - se oss be - va - ra, Att vi må u - tan fa - ra Gå till vår nat - te - ro."

Notex. 2. Ur Andersson, Folkliga svenska koralmelodier från Gammalsvenskby och Estland.

Samma melodi sjöng Katarina till texten "Vad gott kan jag dock göra" (notex. 3). Melodin hör i båda sina utformningar till de övervägande syllabiska i hennes repertoar. De små variationerna i de två melodiutformningarna kan vara knutna till de två olika texterna, men kan också tänkas ha förekommit i Katarinas sång oberoende av vilken text hon sjöng.

Musical score for the hymn "Vad gott kan jag dock göra". It consists of four staves of music in G major, 4/4 time. The lyrics are: "Vad gott kan jag dock gö - ra Av e - gen kraft och råd, Om Gud mig ej vill rö - ra Allt med sin An - des nåd? Ty led mig med din stav, Min Gud, av nå - de ri - ker, Att jag dock ald - rig vi - ker Från rät - ta vä - gen av." Below the score, it says "Se n:r 19."

Notex. 3. Ur Andersson, Folkliga svenska koralmelodier från Gammalsvenskby och Estland.

⁴ Jersild & Åkesson:118

Nu är den högt intonerade kvarten knappast tecken på något österländskt inflytande. Den förekommer även i folkliga koraler på rikssvenskt område, till exempel hos den skickliga sångerskan Pers Karin Andersdotter (Finn Karin) från Mora (Svenska Låtar, Dalarna bd 1). Den är inte lika vanlig hos henne som hos Katarina Utas, men själva förekomsten tyder på att det är frågan om något som ingår i ett äldre folkmusikaliskt idiom. Högt intonerad kvart finns också i durartade melodier i den folkliga koralsången, och den förekommer ofta i t.ex. norsk folkmusik.

Ytterligare ett exempel på Katarina Utas mera utsmyckade melodier är julpsalmen *En jungfru födde ett barn idag* (notex. 4). Den finns dokumenterad i sex varianter i Anderssons utgåva. I samtliga fall är det lätt att spåra koralboksmelodin från 1697, som med vissa förändringar har följt med i alla senare koralböcker. Grundmelodin etablerades mycket tidigt, till skillnad från många andra koralmelodier – enligt Svensk koralregistrant⁵ är ursprunget böhmiskt med belägg från 1400-talet. Koralen är en av Katarinas relativt få durartade melodier – men även här finner vi den variabla kvarten i de olika intonationerna av tonen *b*. Liksom de flesta koralmelodier från Estland och Gammalsvenskby har den karaktären av ett pulslag per stavelse med utsmyckningar i form av åttondelar och trioler.

En jung-fru föd - de ett barn i dag, Det vi sko-la pri-sa och
ä - ra. I det ha - ver Gud ett gott be - hag Och
bju-der oss hö-ra dess lä - ra. Och vo - re ej det
bar - net fött, För - tap - pat ble - ve då allt kött, Nu
fräls-ning bjuds åt al - la. Pris va - re Dig, o Je - su Krist!
Du är vårt en - da hopp för-visst; Vi för din fot ned - fal - la.

Notex. 4. Ur Andersson, *Folkliga svenska koralmelodier från Gammalsvenskby och Estland*.

Referenser

Andersson, Olof 1945/2003. *Folkliga svenska koralmelodier från Gammalsvenskby och Estland* samlade av Olof Andersson. Hedemora: Gidlunds i samarbete med Svenskt visarkiv. Faksimilutgåva 2003. Originalupplaga 1945.

⁵ Svensk koralregistrant innehåller kopior ur svenska koralhandskrifter på de psalmmelodier som ingår i 1697 års koralbok. Den har sammanställts vid Institutionen för konst- och musikvetenskap vid Lunds universitet.

Jersild, Margareta & Åkesson, Ingrid 2000. *Folkelig koralång. En musiketnologisk undersökning av bakgrunden, bruket och musiken*. Hedemora: Gidlunds. Med cd-bilaga.

Åkesson, Ingrid 2000. *Individuellt, lokalt eller allmänt folkmusikaliskt? Sångstil och variation i folkliga koraler hos tre sångare från Gammalsvenskby*. Uppsala universitet, Institutionen för musikvetenskap. C-uppsats.

Se även:

Hedman, Jörgen & Åhlander, Lars 2003. *Historien om Gammalsvenskby och svenskarna i Ukraina*. Stockholm: Dialogos.

Kjällman, Madeleine 2000. *Den flerstämmiga psalmsången i Gammalsvenskby*. Stockholms universitet, Musikvetenskapliga institutionen. Påbyggnadsuppsats.

Moberg, Carl-Allan 1939. "[De folkliga koralvarianterna på Runö.](#)" *Svensk tidskrift för musikforskning* (STM) 1939.

Norrman, Stig 1986. *Den folkliga instrumentalmusiken i Gammalsvenskby*. Stockholms universitet, Musikvetenskapliga institutionen, C-uppsats.

Nyberg, Jonas (text), Ivarsson, Torbjörn (foto) 2012. *På besök i svenskhetens bortersta utkant Gammalsvenskby* [E-publikationer/Gammalsvenskby_Symfoni.pdf](#)

Fonogram

Koraler och bröllopsmusik från Runö (Musica Sveciae/Folk Music in Sweden) Caprice cd CAP 21547.

Traditional hymn-singing from Gammalsvenskby/Psalmsång i tradition från Gammalsvenskby (Historical recordings of Swedish folk music VI) Hurv KRCD 30